

11.Uluslararası Balkan Tarihi Kongresi

Balkan Açılımı ve Türkiye'nin Son Dönem Balkan Politikası

Gözde Kılıç Yaşın*

Bildiri Özeti:

2009 sonunda Davutoğlu'nun aktif girişimiyle hız kazanan "Balkan Açılımı", Türkiye'nin Boşnaklar üzerinden girdiği denklemde Boşnaklar adına siyaset yürüteceği izlenimi vermiş, Boşnaklar açısından da yüksek umutlar doğurmuştu. Davutoğlu'nun "arabuluculuk" rolünün ilk kez resmiyet kazandığı girişim de herhalde bu çerçevede gerçekleştirilen "Üçlü Danışma Toplantıları" idi. Her ne kadar "arabuluculuk" misyonundan bahsediliyorduydu da kapalı kapılar ardında, Sırbistan ve Hırvatistan'ın Bosna-Hersek'teki bölünme odaklı faaliyetlerini, bölgenin en güçlü devleti Türkiye'nin dengeleyeceği, Boşnaklar adına Bosna-Hersek'in bütünlüğü için diplomasi savaşı vereceği konuşuluyordu. Daha açık bir ifadeyle Bosnalı Sırpların arkasında Rusya destekli Sırbistan, Bosnalı Hırvatların arkasında Almanya destekli Hırvatistan varsa, sahipsiz, desteksiz ve kimliksiz bırakılan Boşnakların ardında da bundan böyle "güçlü Türkiye" olacaktı. ABD destekli Türkiye... İşin aslı, daha da kapalı kapılar ardında konuşulanlara göre Türkiye, bir anlamda bölgede gücünü her geçen gün daha çok hissettiren Selefilik ve "Yaşasın Humeyni"cilik gibi akımları da "ılımlı İslam"ıyla ikame edecekti.

Kuşkusuz ki "Balkan Açılımı" süreci, Davutoğlu ve dolayısıyla Türkiye'nin başarı hanesine kimi artılar getirdi ve özellikle sürecin ilk yılı, Türkiye'nin bölgesel girişimlerindeki başarısının teyidi olarak görüldü. Sonuçta Davutoğlu, "rüyası" olduğunu söylediği Boşnak ve Sırp bakanları bir araya getirmeyi başardı. Ne var ki, dünya, daha çok geminin limana ulaşım ulaşılamaması ile ilgilenir. Bu yönüyle Bosna-Hersek'te ve bölgede istikrarlı bir ortamdan bahsetmek dün gibi bugün de imkânsız. Ancak bu yük, kesinlikle Türkiye'ye ait değil çünkü Balkanları yeniden şekillendirebilecek ve kalıcı istikrarı sağlayacak araçlara zaten sahip değildi. Bu anlamda yapabileceklerinden çok daha fazlasını yapabilecekmiş gibi bir görüntü vermek ve daha başlangıçta sarf edilen çok büyük sözlerle Türkiye'yi hem yükümlülük altına sokmak hem de bölgenin diğer ilgililerini "daha büyük önemler" almaya itecek türden ilanlarda bulunmak herhalde çok da iyi olmadı. Nitekim başta tüm Avrupa ülkeleri açıkça alarma geçti.

Çalışmada Türkiye-Sırbistan ilişkileri öncelikli olarak ele alınacak, ekonomi ve siyasi alanlarındaki girişimler ve sonuçları değerlendirilecektir.

Abstract

* 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Balkan ve Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Başkanı, gkyasin@gmail.com

At the end of 2009, “Balkan Initiative” which is accelerated by Davutoglu’s active attempts, gave impression that Turkey would act in behalf of Bosniaks in the situations Bosniaks faced. The first time Davutoglu’s attempt for role of the conciliation became official was probably “Trilateral Consultation Meetings.” Although a mission for “conciliation” was discussed behind closed doors, some told that Turkey, the most powerful country in the region, would stabilize Serbia and Croatia’s separatist actions on Bosnia-Herzegovina and Turkey would fight diplomatically for integrity of Bosnia-Herzegovina in the sake of Bosniaks. That is to say, Had Bosnian Serbs been supported by Russian-backed Serbia, had Bosnian Croats been supported by Germany-backed Croatia, Bosniaks who was left alone and without identity would have been supported by “powerful Turkey”. US-backed Turkey... Actually, Turkey would transform Salafism and “Khomeini”ism, which had been increasing its impact on the region, into “moderate Islam”.

Undoubtedly, “Balkan Initiative” process, contributed to Davutoglu and Turkey and especially in the first year of the process, it was seen as confirmation of Turkey’s success in regional attempts. As a result, Davutoglu became successful about bringing Serbian and Bosniak ministers together, which he called “his dream”. But, the world is interested in whether a ship enter the port or not. So, In both Bosnia-Herzegovina and the region, mentioning about stability is impossible today as it was in the past. Nevertheless, this responsibility does not belong to Turkey, because Turkey did not have any tools to reshape and to provide permanent stability. In this sense, showing Turkey greater than it is, putting Turkey under obligations which Turkey cannot deal with due to big talks and giving explanations which leads other sides of the regions to take “greater measures” were not good for Turkey. Thus, all the European countries got clearly alarmed.

In that article, primarily Turkey-Serbia relationships will be discussed, the attempts in economy and politics and the consequences of those attempts will be considered.

Giriş

Uluslararası sistem 1980’lerden itibaren ve 1990’lardan itibaren de hızlanarak ve yoğunlaşarak önemli bir dönüşüm sürecine girdi. Bugün dahi tüm taşların yerine oturmadığı, dönüşüm ve değişimin normalleştiği söylenebilir. Uluslararası hukuk, egemenliğin paylaşımı ve niteliği, devlet yapısı, vatandaş-devlet ilişkisi, çoğunluk-azınlık dengesi, ekonomik sistem, müttefiklik ve ittifaklar, değişim ve dönüşümün öncelikli olarak hissedildiği alanlardır. Balkanlar ise bu dönüşümün en belirgin, bütünlüklü, şekillenmesini diğer yerlere göre daha erken tamamlayan coğrafyadır. Ancak değişimin gösterdiği sürekliliğin Balkanlar için de geçerli olduğunu not düşmek gerekir.

Türk Dış Politikası, 1923’ten bugüne, Balkanlara özel ilgi duymuş, bölgede barış ve istikrarın varlığını önemsemiş ve bu çerçevede bölge ülkeleriyle işbirliği yolları aramıştır. Türkiye’nin ilgisi, tarih, coğrafya, kültürel yakınlık ve jeopolitikten ayrı düşünülemez. Ancak bölge haklarıyla sahip olduğu sosyo-kültürel bağlar tüm diğer başlıkların önüne geçer. Öyle ki “Türk Dış Politikası” ilgi göstermeseydi bile Türkiye’de yaşayan Balkan kökenli nüfus ve Balkanlar’da “kalan” Türk ve Müslüman topluluklar eninde sonunda Türk Dış Politikasını, Balkanlarla yoğun şekilde ilgilenmeye -mecbur bırakırdı. Tarih boyunca sadece Osmanlı’nın çöküşü döneminde (1877-1878’de en yoğun ilk göçler) değil, Türkiye Cumhuriyeti döneminde de bölgede yaşanan sorunlu dönemlerde, kaçışın/göçün en önemli rotasının Türkiye olması ve hala bugün Türkiye’yi “anavatan” gören bir algının Türk olmayanlarda

dahi bulunması, keza Türkiye'deki "Balkan kökenli nüfus"un Türklerle sınırlı olmaması meselenin bütünlüklü görülmesi açısından ilham vericidir. Öte yandan Balkanlar'dan çekiliş ile bir İmparatorluğun çökmesi ve Balkanlardan gelenlerin bir Cumhuriyet, yeni Türk devleti kurması da köklü bağın izahını son derece kolaylaştırmaktadır. Bu anlamda devlet mekanizması ve millet unsuruyla bir bütün olarak Türkiye'nin Balkanlardaki tüm topluluklara karşı tarihten ve akrabalık bağlarından kaynaklanan sevgisi, hassasiyeti, ilgisi ve dostluk duygusu olduğunu vurgulamak gerekir. Etkileşimin başlangıç tarihini vermek ise güçtür. Zira 1389 önemli bir mihenk taşı olmakla birlikte kesinlikle başlangıcı ifade etmez. Başlangıç için Anadolu'nun Türk yurdu yapılmasının da öncesine uzanmak gerekir. Bu nedenle tarihsel ve sosyo-kültürel bağlar, Türk Dış Politikası'ndaki jeopolitik ve jeostratejik önceliklerin, keza ekonomik ve politik bağların önüne geçer.

Türkiye, 1990'lardan itibaren dönüşen uluslararası sistem ve sağladığı olanaklar nispetinde Balkanlara dönük siyasetini yeniden şekillendirmiştir. Turgut Özal'lı yıllarla birlikte Türkiye dış politikada daha aktif rol almıştır. Zaten 80'lerden sonra istese de istemese de etrafında gelişen olaylardan hem doğrudan etkilenmiş hem de kendini bir aktör olarak bu hadiselerin içinde bulmuştur. Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu da dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Dış Politika Danışmanı olarak 2003'den itibaren Türkiye'nin dış politikasını yönlendirmiştir. 1 Mayıs 2019'da TBMM dışından Dışişleri Bakanı olarak atanmasıyla da Başbakan olduğu 2014'e dek Türk Dış Politikası'nı doğrudan, birinci elden yönetti. Bu kadar uzun süre bir ülkenin dış politikasının tek elden belirlenmesi, daha sistematik, bütüncül, tanım yapılabilir, tutarlı bir politika üretilmesine imkân tanır. Davutoğlu, Türk Dış Politikasını "sıfır sorun" ilkesi üzerine bina etmeye çalıştı. Görevden ayrıldığında ise açıkçası Türkiye'nin dış politikada daha fazla sorunu vardı. Özellikle Balkanlarda kimi kalıcı olması gereken yeni yaklaşımlar geliştirdi. Ancak bazı noktalarda gösterdiği iyi niyet karşılık bulmadı ya da bazen değişkenler ana stratejiyi olumsuz etkiledi.

Balkanlarda Bir Don Kişot: Ahmet Davutoğlu

*"Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Balkanlardaki çabası, bölgeyi iyi okuyamadığı için nafîle girişimler olarak kalacak. Balkan politikalarının detayına inmediği müddetçe Davutoğlu, başarısız bir Don Kişot gibi Balkanların yel değirmenlerine karşı boşuna bir savaş vermiş olacak."*¹ Bu yorum, Bosna-Hersek'te yayınlanan PanBoşnak isimli aylık derginin bir analizinde yer alıyor. Başarısız Don Kişot benzetmesi ise aslında Bosna-Hersek'in radikal milliyetçi siyasi lideri Milorid Dodik'e ait. Irkçı bir Sırp olan Dodik'ten bu yönde bir eleştiri gelmesi olağan ancak bu benzetmeyi, söylenmesinden iki yıl sonra, Boşnak kimliğinin canlandırılması hedefiyle yayınlanan bir derginin başlığa taşınması, Türkiye'nin Balkan politikasının öngörülemeyen/beklenmedik aksaklığını göstermektedir.

"Balkan Açılımı", Türkiye'nin (2009-2014 dönemi) Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu önderliğinde Batı Balkanlar'da istikrarı, bölgesel işbirliğini ve Türkiye'nin etkinliğini arttırmak üzere geliştirdiği politikayı ifade etmektedir. Bu politika çerçevesinde, bölgedeki istikrarsızlıkta kilit ülke olan Sırbistan'ın kabulüne, dostluğuna ve güvenine öncelik veren ancak esasen dostluğundan şüphe duyulmayan Arnavut ve Boşnak gruplara dayanan bir stratejiyle hareket edilmekteydi. **"Paylaşılan Tarihten Ortak Geleceğe"** düsturu ile adımlar atılmış ve "Bölgeyi en iyi biz anlarız" yaklaşımı geliştirilmiştir. Teorisi oldukça güçlü bu

¹ Don Kihot Na Balkanskim Vjetrenjacama, Pan Bosnjak, S.4, s.5, <http://bkz.rs/panbosnjak/PB-04.pdf>

politika, esasen Davutoğlu dönemi dış politikasının en başarılı görüldüğü, riski en az ve en çok umut vadeden bölümüdür. Eğer bölgede Rusya'nın güçlü ve gizli etkinliği olmasaydı, AB içerisinde Balkanlar için farklı ve yarışmacı hedefleri olan ülkeler etkisizleşseydi, Mavi Marmara olayından sonra Balkanlarda Türkiye'nin önünü kesmeye kalkan İsrail olmasaydı ve Balkan coğrafyasının kendisi bu denli tarihsel nefret, korku ve güvensizlikle yoğrulmuş olmasaydı kuşkusuz ki çok başarılı olunabilirdi.

2009 sonunda Davutoğlu'nun aktif girişimiyle hız kazanan "Balkan Açılımı", Türkiye'nin Boşnaklar üzerinden girdiği denklemde Boşnaklar adına siyaset yürüteceği izlenimi vermiş, Boşnaklar açısından da yüksek umutlar doğurmuştu. Davutoğlu'nun "arabuluculuk" rolünün ilk kez resmiyet kazandığı girişim de herhalde bu çerçevede gerçekleştirilen "**Üçlü Danışma Toplantıları**" idi. Her ne kadar "arabuluculuk" misyonundan bahsediliyordusa da kapalı kapılar ardında, Sırbistan ve Hırvatistan'ın Bosna-Hersek'teki bölünme odaklı faaliyetlerini, bölgenin en güçlü devleti Türkiye'nin dengeleyeceği, Boşnaklar adına Bosna-Hersek'in bütünlüğü için diplomasi savaşı vereceği konuşuluyordu. Daha açık bir ifadeyle Bosnalı Sırpların arkasında Rusya destekli Sırbistan, Bosnalı Hırvatların arkasında Almanya destekli Hırvatistan varsa, sahipsiz, desteksiz ve kimliksiz bırakılan Boşnakların ardında da bundan böyle "güçlü Türkiye" olacaktı. ABD destekli Türkiye... İşin aslı, daha da kapalı kapılar ardında konuşulanlara göre Türkiye, bir anlamda bölgede gücünü her geçen gün daha çok hissettiren Selefilik ve "Yaşasın Humeyni"cilik gibi akımları da "ılımlı İslam"ıyla ikame edecekti.

Kuşkusuz ki "Balkan Açılımı" süreci, Davutoğlu ve dolayısıyla Türkiye'nin başarı hanesine kimi artılar getirdi ve özellikle sürecin ilk yılı, Türkiye'nin bölgesel girişimlerindeki başarısının teyidi olarak görüldü. Sonuçta Davutoğlu, "rüyası" olduğunu söylediği Boşnak ve Sırp bakanları bir araya getirmeyi başardı. Ne var ki, karşılaşılan fırtınalar değil geminin limana ulaşım ulaşılamaması önemlidir. Bu yönüyle Bosna-Hersek'te ve bölgede istikrarlı bir ortamdan bahsetmek dün gibi bugün de imkânsız. Ancak bu yük, kesinlikle Türkiye'ye ait değil çünkü Balkanları yeniden şekillendirebilecek ve kalıcı istikrarı sağlayacak araçlara zaten sahip değildi. Bu anlamda yapabileceklerinden çok daha fazlasını yapabilecekmiş gibi bir görüntü vermek ve daha başlangıçta sarf edilen çok büyük sözlerle Türkiye'yi hem yükümlülük altına sokmak hem de bölgenin diğer ilgililerini "daha büyük önemler" almaya itecek türden ilanlarda bulunmak herhalde çok da iyi olmadı. Nitekim öncelikle tüm Avrupa ülkeleri, üçlü zirve toplantılarıyla açıkça alarına geçti.

Türkiye, AB'nin ve ABD'nin başaramadığını denemişti, sonucun olumsuz olması bu nedenle o kadar da göze batmayabilir. Ama görünen ve gizlenen misyonunun ardında Türkiye'nin kendisinin de bir hedefi vardı. Türkiye yakaladığı müdahil olma fırsatını, Batı ve Rusya ile eşit koşullarda pazarlık yapabilen bir konuma gelebilmek, yeniden şekillendirilen Balkanların "olmazsa olmaz aktörü" olarak kabul edilmek için değerlendirmek niyetindeydi. İşte asıl sorun da burada ki, Türkiye'nin bölgeye yeniden girişini büyük bir coşkuyla karşılayan Boşnaklar da süreç içerisinde Türkiye'nin her adımına karşı şüphe besler hale geldi. Türkiye'nin Balkanlardaki etkisini yeniden inşa etmesindeki en önemli dayanağı olan Boşnakların değişen Türkiye algısı da herhalde "Balkan Açılımı"nın başarı durumunu göstermektedir. 92-95'de Boşnakları hedef alan soykırım eşliğinde bu topraklarda bir savaş yaşanırken Türkiye'den verilen resmi ve gayri-resmi, gizli ve açık, ancak Boşnaklar için son derece önemli destek ile yeniden ve olumlu bir şekilde inşa edilen, Türk okulları ve TİKA'nın faaliyetleri ile pekiştirilen Türkiye algısı bazı açılardan zedelendi.

PanBoşnak'taki "Balkan Yeldeđirmenleri Karşısındaki Don Kişot" başlıklı analizde yer alan Bosna-Hersek'te Haris Silajdzic'e (Slayziç), sonra Sırbistan'da Boris Tadiç'e ve aynı

zamanda Rasim Ljadic'e (Layıç) verdiği desteğin ardından Davutoğlu'nun birer "diplomatik tokat" yediği yorumu da dikkate alınmalıdır. Analiz, Davutoğlu'nun "yanlış tarafı tuttuğu"nu söylüyor ve Tadiç'in Mayıs 2012 seçimlerini kaybetmesiyle Davutoğlu'nun "Balkan Açılımı"nın en önemli ayağının çöktüğünü de ifade etmiş oluyor. Bu anlamda AKP hükümetlerinin Davutoğlu ile şekillenen yeni dış politikasının "proaktif", "vizyoner" ve "çok merkezli" niteliğinin yetersiz kaldığı hususlar söz konusu olmuştur. Demek ki, "oyun kurucu"nun oyununun bir takım açıkları vardı; dahası diğer olasılıklar dikkate alınmamış, ortaklara ve kendine gereğinden fazla güvenilmişti. Sürecin nasıl ilerlediği incelendiğinde ise Boşnakların neden tepki duyduğu daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü Türkiye'nin girişiminden Sırbistan kazanmış, Boşnaklar kaybetmiştir.

Sırbistan Siyasetine Giriş ve Balkan Açılımı'nda Sırbistan'ın Yeri

Siyasi yöndeki gelişmeler açısından son dönem ilişkilerine bakılacak olursa 2008'de ılımlı lider Tadiç'in Sırbistan'da iktidara gelmesi ancak güvenoyu alması için de Sancak'taki Boşnak vekillerin onayına ihtiyaç duyduğu döneme uzanmak gerekir.

Bu dönem, bazı başarıların not edildiği ama esasen çok da beklendiği gibi gitmeyen bir süreçti. En büyük zarar, kanımızca Boşnakların Türkiye'ye güveninin zedelenmesi konusunda gerçekleşti. Ancak buranın çok zorlu bir coğrafya olduğu ve eski düşmanlıkların her an yeni patlamalar mümkün kılacak canlılığını da unutmamak gerekir. "Bölgesel sorunların bölgede çözülebileceği" yaklaşımı ise sınırlı ve süreli bir karşılık buldu. Sonuçta tarihi jeopolitik dengeleri değiştirmek o kadar kolay değil.

Demokratik Parti ve Boris Tadiç, Sırbistan'da 11 Mayıs 2008 gerçekleştirilen seçimlerin lideri olarak ilan edilmişti. Aslında radikal milliyetçilerin aldığı oy, toplamda daha fazlaydı ama Batı, Sırbistan'da radikal milliyetçilerin önünü kesmek ve kritik bir süreçten geçen Kosova sorunu nedeniyle bölgenin yeni bir savaşın eşiğine gelmesini engellemek amacıyla Batı ile işbirliğine yakın duran Boris Tadiç'i iktidarda görmek istiyordu. Ne var ki Tadiç, hükümeti oluşturabilecek desteği yeni parlamentoda bulamıyordu. Boşnak parlamenterlerin Tadiç Hükümeti'ni desteklemesi için Türkiye'nin desteği istendi. Aslında burada ricacının gerçekte kim olduğu, "yeni oyun kurucu"nun kim olduğu, Türkiye'yi Balkan siyasetine kimin soktuğu konusu kısmen belirsizliğini koruyor. Ricacının Tadiç olduğu ifade edilmektedir fakat Sırbistan seçimlerinden sonra ABD Dışişleri Bakanı'nın doğrudan Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ü aradığı ve devreye girmesini istediğine dönük açıklamalar² hiçbir zaman yalanlanmadı. Öte yandan henüz seçimler gerçekleşmemişken 17-21 Mart tarihleri arasında Sırbistanlı Boşnak parlamenter Süleyman Uglanin'in Türkiye'ye ziyaret düzenleyerek Diyanet İşleri Başkanlığı, TİKA, TBMM, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Başbakanlık Müsteşarlığı, Türk Tarih Kurumu, CHP ve MHP'yi (bunlar açıklanan görüşmelerdir) Sırbistan, Sancak ve gelecek seçimler hakkında bilgilendirmesi de söz konusudur. Esasen Tadiç'in hükümetini oluşturması için gereken güvenoyu bakımından Boşnak parlamenterlerin oyu sonucu çok da değiştirebilecek durumda değildi. Daha açık ifadeyle Tadiç'in tek çıkışı Boşnaklar değildi. Ancak Sırbistan'ın AB rotasındaki ilerleyişi ve Batı ile entegrasyonunda "azınlıklar" konusunda maruz kaldığı baskılar açısından Boşnak parlamenterlerin Tadiç'le görünmesi kesinlikle önemliydi.

² Sancak'ın o dönemki Müftüsü Muammer Zukorlic ile gerçekleştirdiğim röportajda Zukorlic bu ifadeyi kullanmıştır. Bu iddia çeşitli platformlarda yine dile getirilmiştir. Bkz. **Muammer ZUKORLIÇ: "Sırbistan Yarın Bizimle İşbirliği Yapmak Zorunda Kalacak!"** (Söyleşi Gözde Kılıç Yaşın), 2023, Yıl 10, Sayı 123, Temmuz 2011 (Sancak Dalgalanıyor başlığıyla çıkan Sancak Özel Sayısı); Gözde Kılıç Yaşın, **Balkan Siyaseti Sil Baştan: Sancak'ta Uyanan Boşnaklar**, 2023, Yıl 10, Sayı 123, Temmuz 2011 (Sancak Dalgalanıyor başlığıyla çıkan Sancak Özel Sayısı)

Türkiye'nin fonksiyonu ise Sırbistanlı Boşnak siyasetçiler arasındaki küslüğü gidererek her iki Boşnak partisinin de Tadiç Hükümeti'ne destek vermesini sağlamak oldu. Küslüğün giderilmesi, iki partinin lideri Süleyman Uglanin ve Rasim Layiç'e Hükümet'te bakanlık verilmesine bağlandı. 16-18 Mayıs 2008'de ilk görüşmeler Türkiye'de yapıldı ardından Sırbistan'daki Boşnakların yaşadığı bölge olan Sancak'ın merkezi Novi Pazar'ın (Yeni Pazar) Taç Oteli salonunda Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Sırp mevkidaşı Vuk Jeremic, Sancak Demokratik Hareket Partisi Lideri Süleyman Uglanin ve Sancak Demokratik Parti Lideri Rasim Layiç medyanın önüne çıktı. Vaatler tutuldu, iki Boşnak siyasetçi Bakanlık aldı, Tadiç Hükümeti kuruldu ve Türkiye'nin Balkan Açılımı da başladı.

Türkiye Balkanlarda "oyun kurucu aktör" siyaseti izlemeye esasen bu dönemde başladı. Sırbistan'da radikal milliyetçilerin önünü kesmek amacındaki Batı'nın desteğiyle iktidara gelen Boris Tadiç'in hükümet oluşturmada desteğe ihtiyaç duyması ve Türkiye'den Sancak Müslümanlarının Sırbistan Parlamentosu'ndaki milletvekillerini ikna etmesini istemeye yönlendirilmesi, duran çarkların dönüşünü başlattı. Bunu Üçlü Danışma Toplantıları izledi.

Üçlü Danışma Toplantıları

Türkiye, 10 Ekim 2009'da, İstanbul'daki Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Süreci toplantısında, Bosna-Hersek ve Sırbistan Dışişleri bakanlarının bir araya gelmesini sağladı. Bu toplantıda üç ülkenin Dışişleri Bakanı, Balkanlar'daki güncel gelişmeleri değerlendirmek ve Bosna-Hersek'teki soruna katkıda bulunmak üzere her ay buluşma kararı aldı. İkinci üçlü görüşme yine İstanbul'da 8 Kasım 2009'da gerçekleştirildi. Böylece uluslararası toplum adına Bosna-Hersek'teki üç etnik grup arasında başlatılan ama sonuçsuz kalan görüşmelere paralel bir şekilde Bosna-Hersek'te etkisi olabilecek ülkeler arasındaki görüşmeler de başlamış oldu. Nitekim Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 12-13 Aralık 2009'da Hırvatistan'da gerçekleştirdiği ikili ziyaret sonrasında bu mekanizmaya Hırvatistan'ı da dâhil etti. Türkiye, Bosna-Hersek, Hırvatistan arasındaki "üçlü danışma süreci"nin ilk toplantısı da 14 Ocak 2010'da Zagreb'te düzenlendi. 14 Ocak Zirvesini ise 15 Ocak'ta Belgrat'ta gerçekleştirilen Türkiye-Bosna-Hersek-Sırbistan Dışişleri Bakanları toplantısı izledi. "Üçlü Danışma Toplantısı" adını alan görüşmelerin beşincisi, Ankara'da 9 Şubat 2010 tarihinde gerçekleşti.³ Üçlü zirvelerin dışında, dışişleri bakanlığı düzeyinde ikili görüşmeler, Cumhurbaşkanı Gül'ün Sırbistan ziyareti gibi temaslar da gerçekleştirilmişti. 24 Nisan 2010 Cumartesi günü İstanbul'da, Çırağan Sarayı'nda Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Haris (Sladziç) Silaydziç ve Sırbistan Cumhurbaşkanı Boris Tadiç ile bir araya gelmesi⁴ ise "üst düzey zirve" olması nedeniyle normalleşme sürecinin başarıya ulaştığı nokta olarak değerlendirildi. 2017 Dış Politika Belgesinde⁵ teyit edildiği üzere Türkiye-Bosna Hersek- Sırbistan Üçlü Danışma Mekanizması çerçevesinde son zirve toplantısı 14-15 Mayıs 2013'de Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Aynı belgeye göre Türkiye-Bosna Hersek-Hırvatistan

³ Dışişleri Bakanlığı sayfasında bu husus, *Türkiye'nin inisiyatifi ile 2009 yılında ihdas olunan Türkiye-Bosna-Hersek-Sırbistan Üçlü Danışma Mekanizması çerçevesinde, üç ülkenin Dışişleri Bakanlarının, sonuncusu BM 68. Genel Kurulu marjında 24 Eylül 2013 tarihinde New York'ta olmak üzere bugüne kadar dokuz defa bir araya gelmişlerdir.* şeklinde ifade edilmektedir. Bkz. Balkan Ülkeleri İle İlişkiler, http://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa

⁴ "Tarihi Buluşma Gerçekleştirdik", 24 Nisan 2010, (DHA) <https://www.haberler.com/tarihi-bulusma-gerceklestirdik-haberi/>; 3'lü zirve başladı, 24 Nisan 2010 (İHA), <http://www.aha.com.tr/haber-3lu-zirve-basladi-118454/>; Gül: İlişkilerin normalleşmesi hayati önem taşıyor, 24 Nisan 2010 (İHA), <http://www.aha.com.tr/haber-gul-iliskilerin-normallesmesi-hayati-onem-tasiyor-118493/>

⁵ Dışişleri Bakanlığı'nın 2017 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık, "2017 Yılına Girenken Dış Politikamız", http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf

Üçlü Danışma Mekanizması'nın Bakanlar düzeyinde ise sonuncusu 22 Eylül tarihinde New York'ta olmak üzere altı toplantı düzenlenmiştir.

Hedefe Ulaşmada Başarı

Türkiye-Hırvatistan-Bosna-Hersek ve Türkiye-Sırbistan-Bosna-Hersek üçlü danışma mekanizmaları, güven artırıcı önlem olarak kabul gören bu işbirliği örneklerindedir. Bahsedilen üçlü danışma sürecinden elde edilen en önemli sonuç, beşinci toplantıdan sonra Sırbistan ve Bosna-Hersek'in karşılıklı büyükelçi atamasıdır. Bunun Sırbistan'ın Bosna-Hersek'in devlet ve toprak bütünlüğünü tanıması anlamına da geldiği düşünülecek olursa kesinlikle çok önemli bir başarı olduğu ortadadır. Yüklenen anlamı bir tarafa bırakıp reel-politik gelişmeye bakıldığında da Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğüne saygı konusunda olumlu gelişmelerden bahsedilebilir. Bosna-Hersek'i oluşturan iki entiteden biri olan ve Bosna-Hersek'ten ayrılma girişimini sürekli canlı tutmaya çalışan Republica Sırska (RS-Sırp Cumhuriyeti) ile Sırbistan ilişkilerinin de bu önemli adımdan sonra daha kontrollü ilerlediği açıktır. Sırbistan yöneticilerinin RS hakkında İstanbul'da ve Belgrad'da yaptığı açıklamalar zaman zaman birbirini tutmasa da zaman içerisinde bu konuda da gelişmelerin yaşandığı ve RS'yi cesaretlendirici açıklamaların hiç değilse basın önünde çok daha sınırlı düzeyde gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir.

Yine 2010'da Sırbistan Parlamentosu'nun 1995'te 8 bin Boşnak'ın öldürüldüğü Srebrenica katliamı nedeniyle Boşnaklardan özür diler gibi yapan ama aslında soykırımı da, Sırbistan'ın sorumluluğunu da inkar eden kifayetsiz kınama metni⁶ de bu sürecin sonucudur. Sırbistan parlamentosunu Srebrenica'yı görüşmeye ikna etmek Türkiye için başarıdır. Sırbistan açısından ise tüm dünyanın gözlerini diktiği ve Uluslararası Adalet Divanı'nın açık bir soykırım kararı bulunan bir konuyu böylesi bir metinle, neredeyse Boşnakları suçlayan ifadelerle geçiştirmiş olması ise en büyük Sırp başarısıdır.⁷ Ancak metin, Boşnaklar için acı verici, hayal kırıklığı, üzüntü; Türkiye'nin resmi ağızlarından bu metni takdir etmesi ise güven yitimi demektir. Kınama metni, Sırbistan'ın AB yolculuğunu kolaylaştırıcı bir rol üstlenmiştir.

Sürecin bir başka sonucu ise Sırbistan Devlet Başkanı Boris Tadić'in, Türkiye Başbakanı Erdoğan ile birlikte 11 Temmuz 2010'da Srebrenica'daki toplu mezarlarda bulunan yeni soykırım kurbanlarının defin törenine katılmasıydı. Sırbistan'ın başını çektiği bir soykırımla Sırplaştırılmış bir bölgede, soykırım kurbanlarını anmak üzere düzenlenen bir törene Sırbistan'ın yeni Devlet Başkanı'nın katılmasının "arabuluculuk başarısı" olarak

⁶ Metinde, "Sırbistan Meclisi, Uluslararası Adalet Divanı'nın da tespit ettiği gibi, 1995 yılı Temmuzunda Srebrenitsa'da Boşnak halkına karşı işlenen suçu var gücüyle kınar" ifadesi kullanılmış; Mecliste hazır bulunan 173 milletvekilinden 127'sinin oyuyla kabul edilmiştir. Bkz. **Sırbistan: Srebrenitsa için özür dileriz**, 30 Mart 2010, https://www.ntv.com.tr/dunya/sirbistan-srebrenitsa-icin-ozur-dileriz.rylV1V6v_kKvx6XkCummxw Metinde yaşananın bir soykırım olduğu ifade edilmeyerek, o topraklarda yaşamakta olan belirli bir unsur tamamen veya kısmen yok etme saikiyle planlı ve sistematik olarak işlenen bir suçun varlığı reddedilmiş olmaktadır.

⁷ Aslında burada mutlaka daha sonra 25 Nisan 2013'te Sırbistan Cumhurbaşkanı Tomislav Nikolić'in Bosna ulusal televizyonuna verdiği –sonra video paylaşım sitesi YouTube'da da yayınlandı- röportajda 8 bin Müslüman'ın öldürüldüğü Srebrenitsa katliamı nedeniyle özür dilediğini; tam olarak da "Dizlerimin üstüne çöküyorum ve Sırbistan'ın Srebrenitsa'da işlediği suç için af diliyorum", "Bireyler tarafından devletimiz ve halkımız adına işlenen suçlardan dolayı özür diliyorum" ifadelerini kullandığına yer vermek gerekir. Hatta Nikolić'in Cumhurbaşkanı seçilir seçilmez (Mayıs 2012) "Srebrenitsa'da soykırım olmadı" açıklamasını yapması bakımından bahsi geçen özür daha bir anlamlıdır. Haber ayrıntısı için bkz. **Sırbistan'dan Srebrenitsa Özrü**, 25 Nisan 2013, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/sirbistandan-srebrenitsa-ozru>

değerlendirilmesi herhalde sadece Tadiç'in özür dilemesi halinde mümkün olabilirdi. Ancak Tadiç özür dilemedi... 2012'deki anma törenlerinde, "Srebrenicalı Anneler"ın isteği ile Türkiye'den hiçbir yetkilinin açıklama yapmasına izin verilmeyeceğinin açıklanması herhalde gelinen durumu da bir parça izah edecektir.⁸

Davutoğlu'nun Sırp ve Boşnak liderleri bir araya getirme "rüya"sı ile giriştiği "Balkan Açılımı"nın en büyük başarısı, Sırbistan, Bosna-Hersek, Hırvatistan arasında "diyalog süreci"ni başlatmasıdır. Balkanlar gibi nefretle yoğrulan topraklarda bu, kesinlikle küçümsenemeyecek bir başarıdır. Ancak beklenenin ve vaat edilenin de altında kaldığı açıktır. Gerçek bir ilerleme sağlanabilseydi, Kosova-Sırbistan müzakerelerinde de temel "arabulucu" Türkiye olacaktı. Ancak son Mayıs 2012 seçimlerini Boris Tadiç kaybettiğinden ve yerine Türkiye'nin girişimlerini yeni bir Türkleştirme saldırısı olarak gören radikal milliyetçiler geldiğinden "Balkan Açılım"ı da sona ermek zorunda kalmıştır.

Yeni Cumhurbaşkanı Tomislav Nikolic, üçlü zirve toplantılarının "Sırp Cumhuriyeti (RS) için iyi olan neyse o yönde" ilerleyeceği açıklaması yapmış; Dayton Barış Anlaşması ile de "Sırbistan'ın Sırp Cumhuriyeti'nin garantörü olduğunu ve bu nedenle Belgrad'ın Sırp Cumhuriyeti'nin taleplerine yardımcı olması gerektiğini" ifade etmiştir.⁹ Bu da zaten amacın ortadan kalktığına resmi ifadesidir. Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın o dönem Başbakan sıfatı ile bulunduğu Kosova'nın Prizren kentinde 24 Ekim 2013'de yaptığı konuşmada kullandığı "Türkiye Kosova'dır, Kosova Türkiye'dir" ifadeleri ise Sırbistan'la ilişkilere bir darbe vurdu.¹⁰ Her ne kadar ilişkileri seyrine koymak için seri girişimlerde bulunmuşsa da sonuçlar hemen alınmadı. Aslında niyetini çoktan açıkça ifade etmiş bulunan Nikoliç için iyi bir fırsat ve bahane oluşturduğuna da şüphe duyulmamalıdır.

Nisan 2017'de gerçekleştirilen yeni seçimlerin ilk turunda Cumhurbaşkanlığı koltuğuna Aleksandar Vučić'in¹¹ oturmasıyla ise ibrenin tekrar normalleşme/iyileşme noktasına döndüğünü söylemek mümkündür. Esasen Vucic, bir önceki Sırp Cumhurbaşkanı Tomislav Nikolic ile aynı partidir, dolayısıyla beslendikleri ideoloji ve siyasi görüşleri de benzerdir. Ancak yine de Vucic'in Tadic gibi daha diplomatik manevralarda bulunması ve diplomatik bir dil kullanması beklenmektedir. Nitekim Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 10 Ekim 2017 tarihli Sırbistan ziyareti de Vucic'in cumhurbaşkanlığında gerçekleşmiştir. Sonuçta diplomatik nezaket, öz düşünceleri farklı dahi olsa katı gerçekliğe göre daha fazla hareket imkanı sağlamaktadır.

⁸ Hem 2010'da hem 2012'de Potoçari Anıt Mezarlığı'ndaki defin ve anma törenlerine "danışman" sıfatıyla ve görevli olarak katıldım ve orada gerek kurban yakınları gerek kimi görevlilerle gerçekleştirdiğim röportajlarda bir hayal kırıklığının izlerini gözlemledim.

⁹ 2008 yılında Sırbistan Kalkınma Partisi-SNS'yi kuran Nikoliç, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra 25 Mayıs 2012'de Bosna-Hersek'in konuk olduğu BN televizyonundaki "Puls" programında bu sözleri ifade etmiş, Sırp Cumhuriyeti'ni (RS), Bosna Hersek'in diğer yarısından daha fazla sevdiğini de eklemiştir. Eski Cumhurbaşkanı Boris Tadiç'in, Türkiye ile geliştirdiği iyi ilişkileri sürdürüp sürdürmeyeceği yönündeki soruya, Türkiye'yi kastederek, yabancı ülkelerin Sırbistan'da yatırım yapmalarına, yardım ve gelir elde etmelerine karşı olmadığını ancak Sırbistan'ı dış siyasi etkilerden koruyacağını ve hiç kimsenin Sırbistan üzerinde siyasi etkinlik kurmasına müsaade etmeyeceğini söylemiştir. Puls programındaki tüm detayları aktaran Ayhan Demir, "Türk" düşmanı... Sırp İlerleme Partisi, Yeni Akit, 5 Haziran 2012

¹⁰ Burada Türkçe ve Sırpçada bu cümleye yüklenen anlam farkı etkilidir. Zira Sırbistan "Kosova Sırbistan'dır" sözünü her zaman kullanmakta ve bununla Kosova'nın kendi toprak parçası olduğunu vurgulamaktadır. Türkçede ise bu ifadeyle "gönül birliği, kardeşlik duygusu" vurgulanmaktadır.

¹¹ Vučić'in 2 Nisan 2017 oylamasında, hem Boşnakların yoğun olarak yaşadığı Yeni Pazar'da hem Macarlar'ın yoğun olarak yaşadığı şehirlerde yüzde 70'in üzerinde desteğe ulaştığını açıkladı.

Şimdi sormak gerekiyor, bu süreçte en çok Sırbistan'ın kazandığı, AB üyeliği ilerleme sürecini "demokratik" ve uzlaşmacı görünümünü Türkiye'nin desteğiyle sağladığı iddiası yanlış mıdır? Savaş suçlusunu Ratko Mladić'in uluslararası yargıya teslim edilmemesine rağmen Sırbistan'a AB yolunun açılmasında, 2009-2010 döneminde Türkiye'nin başlattığı üçlü zirve toplantılarının başat rol oynadığı iddiası gerçek değil midir? Türkiye'nin sahaya ABD tarafından, ABD siyasetinin yürütücüsü olarak ve bölgedeki Alman-Rus ve aşırı İslamcı etkileri kesmek üzere sokulduğu ve başarısız olduğu için de geri çekildiği iddiaları, ne kadar yanlıştır? Peki ya, Alman Stiftung Wissenschaft und Politik dergisinin Eylül 2010 sayısında yayınlanan "Die Türkei weckt alte Lieben und Feindschaften im Westbalkan" başlıklı makalede yer alan "Sırbistan Ankara'ya yaklaşarak birtakım çıkarlar elde etmiştir: Türkiye Sancak'taki radikal İslami din adamlarına sırtını dönmüştür. Sırbistan böylece bu grubu diğer Boşnak gruplardan siyasi olarak daha kolay izole ediyor." yorumu yanlış mıdır?

Bir Sırp yazar tarafından kaleme alınan makalede "radikal İslami din adamı" denilen kişi, Türkiye'nin menfaati gerektiriyorsa tüm makam ve görevlerini terk etmeye hazır olduğunu söyleyen¹² ve Boşnakların birliğini sağlamak için çalışan seçilmiş Müftü Muammer Zukorlić'tir. Ancak Sırp yazar haklıdır, Sırbistan'ın yönlendirmesi ve bilgilendirmesi ile Sırbistan'daki müftü sorununa karışan Türkiye, "Seçilmiş Müftü" yerine "Atanmış Müftü"nü yanında yer almış, Zukorlić'in Sancak'ta artan etkisini göz ardı etmiş ve Mayıs 2012 seçimlerinde taraf tutmak suretiyle Sancak'taki bölünmüşlüğü derinleştirmiş ve ardında bu kez üç ayrı grupta bloklaşan Boşnakları bırakmıştır. Hâlbuki daha 2010'da yaklaşık yüz yıllık ayrılıktan sonra ilk defa bu kadar yüksek düzeyden bir Türk liderin ziyaret gören Sancaklı Boşnaklar, Davutoğlu'nun gelişini gözyaşlarıyla karşılamışlardı... Yine de bilhassa Sancak bakımından Türkiye'nin durduğu nokta, yaşananlardan bağımsız olarak yüzyıllara yayılmış sevgi ve özleme dayandığı için sağlamlığını korumaktadır. Erdoğan'ın 2017 ziyareti de Sancak'ta aynı sevgi seliyle karşılandı.

Neo-Osmanlılık Fikriyatı ve Balkan Politikasına Etkisi

Türkiye Dışişleri Bakanı Davutoğlu, "Balkan Açılımı" olarak tanımlanan Yeni Balkan Politikası'nda, bölgesel işbirliğini gerçekleştirme yolunu aramış ve "**Paylaşılan Tarihten Ortak Geleceğe**" sloganını kullanmıştır. Davutoğlu döneminde başlamasa da bu dönemde hızlanan girişimler, bölgedeki kültürel bağların canlandırılması, her yıl din öğretmenleri dahil yüzlerce öğrencinin Türkiye'de eğitim görmesi için Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı aracılığıyla burslar verilmesi, bölgede Türk okulları, üniversiteler ve kültür merkezleri açılması, İngiltere'nin Common Wealth hedefi gibi çalışacak ve Türkiye'nin markalaşmasına ve uzun vadede küresel ölçekte bir kültür merkezleri oluşturulmasına hizmet edecek Yunus Emre Kültür Merkezleri'nin¹³ açılması, TRT özelinde Batı Balkanlar için radyo ve televizyon programları seçeneklerinin genişletilmesi, Türk banka ağlarının Bosna Hersek, Makedonya ve Kosova'da yayılması, bölgesel uçak firmalarının Türk firmaları tarafından alınması ya da ortaklık kurulmasının desteklenmesi, bölgede özelleştirilen telekomünikasyon firmalarını Türk firmaların alması, bölge boyunca otobanların inşa edilmesi, Balkan ülkeleriyle Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalanması, doğrudan hibe yardımları ile bölgedeki tarihi ve kültürel varlıkların imarı ve restorasyonu sağlanması sıralanabilir. Aynı zamanda ABD'nin haber ve propaganda ajansı gibi çalışan El-Cezire'nin Bosna-Hersek'te şube

¹² Bkz. **Muammer ZUKORLIĆ: "Sırbistan Yarın Bizimle İşbirliği Yapmak Zorunda Kalacak!"** (Söyleşi Gözde Kılıç Yaşın), 2023, Yıl 10, Sayı 123, Temmuz 2011 (Sancak Dalgalanıyor başlığıyla çıkan Sancak Özel Sayısı)

¹³ "Yunus Emre Kültür Merkezleri, Türkiye'yi, Türk kültürünü ve Türkçeyi yurt dışında tanıtmak ve öğretmek bakımından etkin birer vasıta teşkil etmektedir." Ahmet Davutoğlu, 2013, http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/butce_2013.pdf

açmasından hemen sonra Anadolu Ajansı'nın da Sarayevoda şube açması yine olumlu gelişmeler arasında sayılmalıdır. Balkanlarda neredeyse her semtte sadece Türk dizilerinin izleniyor olması da Türkiye'nin "yumuşak güç" kullanımı için uygun bir ortamı yarattığını göstermektedir. Bu adımların tamamı, zaten yapılması gereken, AKP ya da Davutoğlu sonrasında da izlenmesi ve terk edilmemesi gereken hamlelerdir.

Davutoğlu'nun siyasi diyalog açısından verdiği mesaj da "**Bölgesel sorunların bölgede çözülebileceği**" idi ve liderler düzeyinde başlatılan müzakere ve toplantıların amacı da buydu. Aslında yıllar boyunca Batı ve Rusya çekişmesinin savaş merkezi olmuş, yabancıların hakimiyet çabalarının etkisiyle milliyetçilik girdabına binlerce kurban vermiş Balkan halkları ve siyasi liderleri açısından bölge sorunlarını bölgede çözme iradesinin ortaya konulması son derece etkileyicidir. Ne var ki Türkiye'nin ne kadar bölgeden sayıldığı, Osmanlı mirasının Davutoğlu'nun algısıyla kabul edilip edilmediği sürecin belirleyicisi oldu.

Davutoğlu, Ekim 2009'da, göreve başladıktan birkaç ay sonra Sarayevoda düzenlenen "Osmanlı Mirası ve Balkanlarda Müslüman Topluluklar" konferansında Türk Dış Politikası'nın temel vizyonu olarak belirlediği "*Dünya Siyasetinin Merkezi, Kafkaslardan Balkanlara ve Ortadoğu'ya kadar olan bölgede oluşacak ve Türkiye bunun merkezi olacaktır.*" görüşünü ayrıntılarıyla anlattı ve Osmanlı Rönesansı'nı da ilan etti.

Davutoğlu'na göre Balkanların mağduriyet yaşamadığı tek dönem Osmanlı İmparatorluğu zamanıdır. Osmanlı Devleti'ni Türk Medeniyeti'nin zirvesi, Balkanlar'da kurulan askeri, kültürel, yönetim sistemini de Osmanlı mucizesi olarak gören söz konusu yaklaşım, bu başarı öyküsünü "siyasi diyalog, ticari ilişkilerin bütünleştirilmesi, kültürel uyum ve hoşgörü" ile yeniden inşa etmeyi amaçlamaktadır. Ne var ki, Balkan halkları arasında Osmanlı dönemini "muhteşem" olarak değerlendiren sadece Türkler ve Boşnaklar bulunuyor. Diğer hepsi, Müslüman olmasına rağmen Arnavutlar dahi, Osmanlı'ya karşı kurtuluş mücadelesi vermiş, kuruluşlarını Türk'ü ötekileştirerek tamamlamış milletlerdir. Nitekim Türk Bakan'ın "tarih kitaplarının" yenilenmesi çağrısı da bununla ilgilidir. Eski Yugoslavya coğrafyasında Yugoslavya döneminde ve Komünist dönemde Arnavutluk'taki temel öğretisi, Osmanlı'nın işgalci olduğu, güzel kızların toplanıp zorla Saray'a götürüldüğü, en ufak bir isyanda insanların kazığa geçirildiği, zorla Müslüman yapıldığı yönündeydi. Keza Bulgaristan ve Yunanistan tarih öğretisi de aynen bu şekildedir. Bu nedenle de Neo-Osmanlılık söylemi, son derece ters etki yarattı. Göreve gelir gelmez böylesi bir vizyonu ortaya koymak, Türkiye'nin Balkanlarda yapabileceklerinin gerisinde kalmasına sebep olmuştur.

Neo-Osmanlılık fikriyatı, Türkiye'nin yarattığı sözde "Yeşil Kuşak" tehdidine karşı Hıristiyan ülkelerin birlikte hareket etmeye çağrıldığı 1997 dönemiyle benzer şekilde aşırı unsurlarca kullanılmıştır. Wikileaks belgelerine de yansıyan ve bu anlamda başta Sırbistan muhalefetince görüşlerinin "ispatı" olarak kullanılan Türkiye'nin özellikle Balkanlarda Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden canlandırma girişiminde bulunduğu iddiaları olmuştur. Neo-Osmanlılık konusunda dile getirilen Türkiye'nin Türklük üzerinden yürüttüğü Balkan politikasını, Müslümanlık üzerinden yürütülecek politika ile değiştirdiği ve buna da "ortaklıklar ve tarihsel geçmiş" bağı ile eski Osmanlı mirası üzerinden yeniden kurulan ve kurgulanan dostlukları eklediğidir. Ancak Balkanlarda yaratılmak istenen endişe, Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun yeni Balkan politikasını tarif eden bu tür açıklamaların sonrasına yani "Türkiye'nin tekrar Balkanları işgal etmesi" ihtimaline ilişkin olmuştur. Görülen tepki, bu fikriyatın daha fazla dillendirilmemesi şeklinde bir geri adıma yol açmıştır.

Dış Politika Strateji Belgelerinde Balkanlar ve Sırbistan Politikalarının Ele Alınışı

Çalışmamızın bu aşamasında, Dışişleri Bakanlığı'nın 2013 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan ve Ahmet Davutoğlu imzasını taşıyan "2013 Yılına Girerken Dış Politikamız"¹⁴ başlıklı Kitapçık ile yine bütçe tasarısı için TBMM'ye Mevlüt Çavuşoğlu tarafından 9 Aralık 2016'da sunulan "2017 Yılına Girerken Dış Politikamız"¹⁵ başlıklı kitapçığı inceleme gereği duyduk.

2013 tarihli metinde, Balkanlar ara başlığı altında sırasıyla Bosna-Hersek, Sırbistan, Makedonya, Kosova, Arnavutluk, Karadağ ve Hırvatistan politikaları izah edilmiştir. Slovenya ve Bulgaristan politikaları ayrı bir kategori altında değerlendirilmiş; Yunanistan¹⁶ için tamamen özel bir başlık açılmıştır.

Davutoğlu, Balkanları Türkiye'nin (a) köklü tarih, kültürel ve insani bağlarının bulunduğu, (b) Batı'ya açılan fiziki kapısı olarak tanımlamıştır. Balkanlar için;

- Soğuk Savaş sonrası normalleşme sürecinin tamamlanmadığı,
- Kırılgan yapının sürdüğü,
- Bölgede dönem dönem artan siyasi ve etnik gerilime rağmen, iyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel uzlaşma konusunda kaydadeğer adımların da atıldığı,
- Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme perspektifinin bölgede reformların sürdürülmesi açısından önemli bir teşvik unsuru olmaya devam ettiği değerlendirilmiştir.

Türkiye'nin Balkan politikası için genel yaklaşımı görmek gerekirse şu maddelerle özet yapılabilir:

- Balkanlarda istikrar ve uzlaşmanın pekiştirilmesi amacının güdüldüğü,
- Balkanlarda bölgesel işbirliğine öncelik verildiği (Bu kapsamda tek Balkan işbirliği forumu olan Güney Doğu Avrupa Ülkeleri (GDAÜ) İşbirliği Süreci'nin güçlendirilmesi amacı vurgulanmaktadır),
- Bölge devletlerinin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmesi hedeflerinin desteklenmesi,
- AB kolaylaştırıcılığında yürütülen Belgrad-Priştine diyalog sürecini desteklediği,
- Bölgenin çok etnili, çok kültürlü toplumsal yapısının korunmasının desteklediği,
- İlişkilerin üst düzey siyasi diyalog zeminine oturtulduğu,
- Ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi hedefinin ortaya konulduğu,
- Bosna-Hersek ve Makedonya özelinde devletlerin toprak bütünlüğü, egemenlik ve uluslararası şahsiyetine olan taahhüdün yinelenmesi,
- Bosna-Hersek, Kosova ve Arnavutluk ile ilişkilerin "mükemmel" olarak tanımlandığı,¹⁷
- Salt Makedonya Türkleri özelinde Ohri Çerçeve Anlaşması'ndan kaynaklanan (1) merkezi ve yerel yönetim birimlerinde hakça temsil edilme ve (2) anadilde eğitim alma konusundaki anayasal haklarının korunmasına özel önem atfedildiğinin vurgulandığı görülmektedir.

¹⁴ http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/butce_2013.pdf

¹⁵ http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf

¹⁶ Belgede Yunanistan ne Balkanlar ne Avrupa ülkeleri başlıkları altında ele alınmıştır. Ayrı bir başlık altında tüm Balkan ülkelerinden tabiatıyla daha geniş kapsamda ele alınmıştır. Bu tutum sonraki Dış Politika Belgelerinde de sürdürülmüştür.

¹⁷ 2013 Belgesinde Balkanlar haricinde ayrıca Pakistan ve Filistin'le ilişkiler de "mükemmel" olarak nitelendirilmiştir.

Konumuz açısından biraz daha özele indiğimizde: **Sırbistan**'ın Balkanlardaki barış, istikrar ve refah bakımından kilit ülke konumunda olduğu, bu nedenle Türkiye devleti ve hükümetinin Sırbistan'la ilişkilerine özel önem ve öncelik attığı, Türkiye-Sırbistan ilişkilerinin “stratejik ortaklık” hedefi doğrultusunda tarihindeki en yüksek düzeyinde olduğu ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Burada Sırbistan'ın kilit ülke konumu (a) Türkiye'nin ticari ve ekonomik çıkarları, (b) Batı Avrupa'da yaşayan Türkler bakımından Sırbistan'ın Türkiye-Batı Avrupa güzergahının merkezinde bulunmasının önemi ve (c) bölgede altı farklı ülkede Sırp azınlığın bulunmasının bölgesel istikrara etkisi vurgulanmıştır.

Sancak politikası, ayrı bir bölüm olarak ele alınma gereği duyulmuştur. Sancak, Sırbistan-Türkiye arasında bir “dostluk köprüsü” olarak nitelendirilmiştir. Buradaki politik amaç (a) Sırbistan makamlarını sıkıntıya sokmadan (b) Sancak'taki iç siyasi çekişmeye taraf olmadan ve (c) tüm kesimlere açık bir tutum sergileyerek bölünmüşlüğü ortadan kaldırılması ve tarafların yakınlaştırılması; (d) bölgenin ekonomik kalkınmasına destek verilmesi olarak özetlenmiştir.

Mevlüt Çavuşoğlu'nun 2017 tarihli Dış Politika Belgesi'nde¹⁸ ise yukarıdaki tanımlamalar ve amaçlar varlığını açık şekilde korumuş; bunlara göç krizi ve bunun Balkanlarda yeni bir istikrarsızlık tehdidi yaratma ihtimaline dikkat çeken ifadeler eklenmiştir. Her bir ülke için o yıla ait görüşmeler, anlaşmalar ve ikili ilişkilere ilişkin gelişmelere yine 2013 belgesindeki gibi yer verilmiştir. FETÖ'nün varlığının sonlandırılmasına ilişkin gerekli telkinlerin yapıldığı ifadesinin sadece Arnavutluk yönetimi için belgede yer aldığını da not düşmek gerekir. Ülkelerin ele alınış sıralamasında bu kez Arnavutluk en başa çekilmiş ancak tanımlama ve politik hedefler aynen korunmuştur. Davutoğlu'nun belgesinden farklı olarak Çavuşoğlu'nun belgesinde Bulgaristan Balkanlar ana başlığı altında anılmış; içerik de güncel gelişmeler boyutunda değişiklik göstermiştir. Bulgaristan'ı Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Romanya izlemiş; Sırbistan bu kez Balkanlar alt başlığında ele alınan son ülke Slovenya'dan hemen önce yer almıştır.¹⁹ Mevlüt Çavuşoğlu tarafından hazırlanan 2016 belgesinde “mükemmel” tanımlaması sadece Kosova ile ilişkiler için 2017 belgesinde ise Kosova, Arnavutluk ve Karadağ (ayrıca Pakistan) için kullanılmıştır.

Sırbistan 2013 belgesiyle aynı şekilde tanımlanmış, politik hedeflere de benzer şekilde yer verilmiştir. Ancak yine ayrı bir paragrafta ele alınan Türkiye'nin Sancak yaklaşımı izah edilirken 2013 belgesinde yer alan “Sırbistan makamları nezdinde sıkıntıya yol açmadan” ifadesine yer verme gereği duyulmamıştır. Ek olarak Sancak halkının Sırbistan toplumu ve siyaseti içindeki temsil kabiliyetinin artırılması gereğine vurgu yapılmış olması ve tam olarak “Sırbistan'ın AB'yle bütünleşme sürecinde kat edilen mesafenin, Sancak bağlamında da somut kazanımlara tahvil edileceğine inanıyoruz.” ifadesine yer verilmesi dikkat çekicidir. Sancak'a ilişkin bu değişiklik ilk kez yine Çavuşoğlu tarafından TBMM'ye sunulan 2016 Kitapçığı'nda yer almıştır.

Bahsettiğimiz Dış Politika Belgeleri, doğal olarak o yıla ilişkin son gelişmelere, imzalanan anlaşmalara, gerçekleştirilen üst düzey ziyaretlere yer verilmektedir. Ülkelerin sıralanmasına ve hangi alt başlıklar altında alındığına özel bir önem atfetmek gerekli midir bilinmez ancak bu belgelerde (aradaki yıllarda da) Türkiye'nin Sancak politikasına düzenli olarak yer verilmesi elbette dikkat çekicidir. Zira Balkanlar özelinde başkaca bir bölgenin Sancak gibi

¹⁸ http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf

¹⁹ 2014 için sunulan belgede, BH, Sırbistan, Makedonya, Kosova, Arnavutluk yer almış diğer ülkeler Balkanlar alt başlığında anılmamıştır. 5 Mart 2016'da yine Mevlüt Çavuşoğlu tarafından TBMM'ye sunulan belgede Balkanlar alt başlığında ilk sırayı Sırbistan almış, Sırbistan'ı Kosova, Bosna-Hersek, Makedonya, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Karadağ, Hırvatistan ve Slovenya izlemiştir.

ayrıca ele alınmadığı, bir politik izahata girilme gereği duyulmadığı görülmektedir. Bu çerçevede Sancak'ın Türkiye-Sırbistan ilişkilerinde önemli bir yer teşkil ettiği açıktır. Hatta Makedonya ve Kosova için buradaki Türkler ve Türkiye'de yaşamakta olan Makedonya ve Kosova kökenlilere atfedilen "dostluk köprüsü" niteliği Sırbistan'da Sancak'ta yaşayan Boşnaklara atfedilmiştir. Dışişleri Bakanlığınca yayınlanan tüm strateji belgelerinde Sırbistan'ın Balkanlardaki barış, istikrar ve refahın kilit ülkesi olma özelliğine vurgu yapıldığına göre Sancak'ın da bu kilidin bir nevi anahtarı olarak algılandığı iddia edilebilir. 2013, 2017 ve ikisi arasındaki belgelerde Sancak'taki Boşnaklar arasında yaşanan bölünmüşlükte Türkiye'nin tarafsızlık pozisyonunun korunduğu ve tarafların yakınlaştırılması çabasında olduğu vurgulanmıştır. Mevlüt Çavuşoğlu döneminde ise buna Sırbistan-Sancak ilişkisinde Türkiye'nin "Sancak halkı" lehine temsil kabiliyetinin artırılması başta olmak üzere bir takım hakların takipçisi olduğu vurgusu da yapılmıştır. Burada 2017 belgesinde Bulgaristan ve Kosova'daki Türklerle atıf yapılmakla birlikte haklarının takipçisi olma gibi bir ifadeye yer verilmemişken²⁰ bunun sadece Makedonya Türkleri için (2013 belgesinde de olduğu gibi) yazılma gereği duyulduğunu vurgularsak Sancak Boşnakları için de aynen Makedonya Türkleri için üstlenilen hakların takipçisi olma misyonunun üstlenildiğini ifade edebiliriz. Esasen bu tutum, Sancak'ta da ciddi bir karşılığı bulunan duygunun tezahürü olarak değerlendirilmelidir. Zira Sancak Boşnakları genel bir tutum olarak Türkiye'yi "anavatan" görme eğilimindedir. Türkiye-Sırbistan ilişkilerinin 2016-2017 itibarıyla bir Dış Politika belgesine Sancak halkının haklarının takibinin eklenebileceği düzeye geldiği anlaşılmaktadır.

Türkiye-Sırbistan İlişkilerinde Yeni Dönem: Dana Etinden Fazlası

Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın beraberindeki 150 Türk işadamlıyla 10 Ekim 2017'de gerçekleştirdiği Sırbistan ziyareti, her iki ülke gündeminde de sıradan bir ziyarete göre daha fazla yer tuttu. Hatta Sırbistan Başbakan Yardımcısı Rasim Ljajic ziyareti "ekonomik ilişkiler başta olmak üzere her alanda bir dönüm noktası" olarak değerlendirdi. Ziyareti önemli kılan yapılan yeni anlaşmalar mı, Erdoğan'ın Kosova'daki konuşmasından sonra yaşanan gerilimin sona erişinin işareti sayılması mı yoksa meseleyi Türkiye-Rusya ilişkilerindeki gelişmelerle birlikte mi değerlendirmeli?

Türkiye'nin Sırbistan ilişkilerine bakışı, Sırbistan'ın kilit ülke olduğu ve Sırbistansız bir Balkan politikası olamayacağı, Sırbistansız bir Balkan istikrarı sağlanamayacağı yaklaşımına dayanır. Sırbistan açısından Türkiye ile ilişkilerde öncelik ise yabancı yatırıma Türkiye'nin sağlayacağı katkıdır. Burada Türkiye Cumhurbaşkanı ister 200 ister 500 işadamlıyla gitsin ortaya çıkan ticari potansiyelin Rusya'nın, Almanya'nın, İtalya ya da Çin'in, hatta Bulgaristan'ın çok gerisinde kaldığını not düşmek gerekir. Keza Türk işadamlarının Balkanlar genelindeki ekonomik yatırımları yine diğer yabancı yatırımlarla karşılaştırıldığında bu düzeydedir. Bunun en büyük sebebi Türk şirketlerinin bahsi geçen diğer yabancı ülkelerin şirketleri kadar güçlü olmamasıdır. Ancak devlet girişimleriyle bir artış gerçekleştiği de göz ardı edilemez: Sırbistan'da Türk firma sayısı 2015-2017 döneminde 136'dan 454'e yükseldi. Ancak bir kısmının tabela şirket olduğunu da unutmamak gerekir. Devlet eliyle yapılan büyük proje ve yatırımları, TİKA marifetiyle gerçekleştirilen projeleri ve kaydedilen başarıları

²⁰ Yunanistan Türkleri için ise bu ülkeye ayrılan bölümde özel bir yer ayrılmıştır. 2017 Dış Politika Belgesinde "Yunanistan'ın da, özellikle eğitim ve dini özgürlükler alanında olumsuz uygulamalarla karşı karşıya kalan Batı Trakya Türk Azınlığı ile Onikiadalarda yaşayan soydaşlarımızın, ikili ve uluslararası anlaşmalarla teminat altına alınan hak ve özgürlüklerden tam olarak yararlandırılmasına yönelik adımları atmasını bekliyoruz. Bu konudaki talep ve beklentilerimizi her vesileyle Yunan makamları nezdinde dile getiriyor, uluslararası platformlarda da konunun takipçisi oluyoruz." ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadeler Davutoğlu'nun 2013 belgesinde de aynen yer almaktadır.

bunlardan ayırmak, hak ettikleri değeri vermek gerekir. Değişmeyen ise Türkiye'nin yıllardır Sırbistan'a ihracatta 15, ithalatta 14. sırada olmasıdır. Ama yine de ilişkileri belirleyen Sırbistan için ekonomi; Türkiye için siyasi güç göstergisidir. Zira Türkiye 2008'den bu yana Balkanlardaki "oyun kurucu"lar arasında sayılmak istiyor, bu yönde de hamlelerde bulunuyor.

Ekonomik İlişkiler

İki ülke arasındaki dış ticaret şu anda 800 milyon ABD doları (682 milyon euro) seviyesinde ve 2017 sonuna kadar 1 milyar doları (852 milyon euro) aşması bekleniyor. Erdoğan ise 5 milyar dolar hedefini dile getirdi. 2009'da imzalanan ilk Serbest Ticaret Anlaşması'ndan bugüne ticaret hacmi 2,5 kat arttı, Sırbistan da Türkiye'ye ihracatını 7,5 kat artırdı.²¹ Türk şirketleri hali hazırda 8 bin kişiyi istihdam ediyor ve bir yıl içerisinde bu rakamın iki katına ulaşması bekleniyor. 10 Ekim buluşmasında 16 hükümetler arası anlaşma imzalandı. Sırbistan Devlet Başkanı Vučić yaptığı açıklamada Türk tekstil şirketi Taypa'nın Kraljevo'da üretim tesisi açacağını ve 2 bin 500 kişinin burada istihdam edileceğini açıkladı.²² 7,5 milyonluk nüfusun yüzde 21'ini (resmi yüzde 12) etkileyen bir işsizlik varsa 2 bin 500 kişilik istihdam (resmi işsiz sayısı 628 bin²³ iken) elbette önemli bir girişimdir. Vučić'in ifadesine göre Türk işadamlarından başka kimse Lebane, Vladicin Han ve Krupanj gibi küçük şehirlere yatırımla ilgilenmiyor.²⁴ İşte iki ülke arasındaki ticari faaliyetlerin kilit noktası da bu açıklamadır...

Bunların yanı sıra Sırbistan, 10 Temmuz 2017'de Vučić'in İstanbul'daki 22. Dünya Petrol Kongresi'ne gelişinde ifade edildiği gibi Rusya'nın Türk Akımı'na dahil olmak, Bulgaristan'la birlikte geçiş ülkesi olmak da istiyor.²⁵ Cumhurbaşkanı Erdoğan 10 Ekim görüşmesinde bunun sözünü de verdi.

Balkan Jeopolitik Denklemi Açısından Türkiye-Sırbistan Yakınlaşması

Türkiye ile Almanya arasında artan gerilimin Balkan Müslümanlarını AB ve Türkiye'ye sadakat arasında seçim yapmaya zorlayabileceği²⁶ yorumlarının yapıldığı bir dönemde Türkiye'nin Rusya ile yakınlaşırken bir yandan da Balkanlardaki yüz yıllık Almanya-Rusya-Osmanlı/Türkiye (takiben ABD) dengesinde ufak oynamalar yapmadığı ne malum? Evet, Türkiye imzalanan anlaşmalar çerçevesinde Sırbistan'dan 5 bin ton et ithal edilecek meselesini tartışırken bir başka yerde Türkiye'nin yeni Balkan Açılımı'nın arkasındaki güdü tartışılıyor/tartışılacak. Bu arada, Türkiye'ye et ithali yeni bir mevzu değil ve nedense ABD'den tatsız-tuzsuz et ithal edilirken kimse hayvanların İslami usule göre kesilip kesilmediğini sorgulamamıştı. Kuşkusuz ki bu, Sancak ekonomisine büyük bir katkıdır.

²¹ "Sırbistan'la karşılıklı ticaret hacmimiz 2015 yılında, ihracatımız 493 milyon Dolar, ithalatımız 238 milyon Dolar olmak üzere, toplam 731 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş olup, 2016 yılının ilk 8 ayında 555 milyon Dolar'a ulaşmıştır." Bkz. Mevlüt Çavuşoğlu, 2017 Yılına Girerken Dış Politikamız, 9 Aralık 2016, http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf

²² Gerçi Taypa'dan yapılan açıklama bin 500 ila 2 bin arası kişiye iş olanağı sağlanacağı yönünde. Taypa'dan Sırbistan'a önemli yatırım, Milliyet, 12 Temmuz 2017

²³ <https://tr.tradingeconomics.com/serbia/unemployment-rate>

²⁴ Srbija i Turska potpisale 12 međudržavnih sporazuma - Cilj 5 mlrd USD trgovinske razmene, eKapija, 10 Ekim 2017, <http://www.ekapija.com/news/1904252/srbija-i-turska-potpisale-12-medjudrzavnih-sporazuma-cilj-5-mlrd-usd-trgovinske>

²⁵ Turkish Stream, a gas alternative for Serbia, Serbian Monitor, 10 Temmuz 2017; Sırbistan, doğalgaz ihtiyacının yüzde 82'sini Macaristan ve Ukrayna üzerinden Rusya'dan karşılıyor, geri kalanı yerel kaynaklardan sağlanıyor.

²⁶ German-Turkish Feud Threatens EU Role in Balkans, Balkan Insight, 5 Ekim 2017

Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanlığı/Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı döneminde 2008'de Türkiye adına ama açık bir şekilde ABD'nin onayı ya da belki yol göstericiliği çerçevesinde durağanlığından çıkarılan Türkiye-Sırbistan ilişkilerinin bugün yeniden aynı motivasyonlarla canlandırıldığını söylemek mümkün müdür? Özellikle Fethullahçı Terör Örgütünün darbe girişimi sonrasında gerilen ABD-Türkiye ilişkileri dikkate alındığında bu kez ABD çıkarlarının dikkate alınmadığını söylemek daha kolay olacaktır. Öte yandan vize rahatlığı nedeniyle Balkan ülkelerini kendilerine sığınak yapan 45 günde bir ülke değiştirerek kaçak hallerini sürdürenlerle en ciddi mücadeleyi –elbette kendi gerekçeleri de etkendir-Sırbistan gerçekleştirdi. Türkiye'nin FETÖ ile mücadele, bu örgütün okullarına karşı dikkat çağrısına da Arnavutluk, Bosna-Hersek, Makedonya, Kosova ile kıyaslanmayacak denli ciddi yaklaştı. Hiçbir bakanı çıkıp da “Daha dün bu okulları destekleyin diyen sizdiniz” itirazında bulunmadı. Türkiye'nin ve özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın son derece önem verdiği FETÖ ile mücadele hususunda Sırbistan'ın verdiği desteğin bir yerlere not edildiği açıktır. Balkanlar genelindeki tüm yatırımlarla kıyaslanarak da konuya bakılmalıdır. Bu çerçevede Sırbistan'ın Türk yatırımlarının en fazla görüldüğü ülkelerden biri olduğu açıktır.

Sırbistan'a aynı anda iki ayrı koltuğa oturamayacağı açıkça söylenmişken²⁷ ve Rusya ile AB arasında seçim yapmaya sürekli zorlanırken Sırbistan'ın Türkiye-Rusya ilişkileri çerçevesinde Türkiye ile ilişkilerini geliştirmesi de çok mantıklı durmuyor. Ancak Vucic, Nisan 2017 seçimlerini kazanmasından hemen sonra yaptığı açıklamada "Sırbistan vatandaşlarının çoğunluğu, reformların devam etmesini, Sırbistan'ın Avrupa yolundan ayrılmamasını, Rusya ve Çin'le olan bağlarımızı ise korumamızı istiyor" demişti.²⁸ Bu, bir nevi ne yardan ne serden vazgeçmeme tutumudur. Türkiye, ABD ve Almanya ile gergin bir dönem geçiriyor ve Sırbistan da Batı ile ilişkilerini korumak istiyor. Ancak aynı zamanda “Kalbi Rusya'da cebi Batı'da” yakıştırmamasından da sıyrılmak, AB üyeliği vadinin iyileştiremediği ekonomisini düzeltmek, yoksulluk ve işsizlikle de esaslı bir mücadele vermek istiyor. Sırbistan'ın yabancı yatırımı çekmek için getirdiği olağanüstü kolaylıkları da dikkate almak gerekir.²⁹ Vucic'in 2013'de sarf ettiği “Yasal ve siyasi engeller olmadan kâr elde etmek isteyen yatırımcılara açık ülke Sırbistan”³⁰ vurgusu, Sırbistan'ın son birkaç yıldır her platformda dile getirdiği sloganı halini almıştır. Bu çerçevede Sırbistan açısından mesele sadece ekonomi. Türkiye açısından zaten süren ilişkilerini canlandırmak söz konusu ancak siyasi hedeflerin olmadığını söylemek de zor.

²⁷ Serbia's EU bid leader insists Belgrade is not 'sitting on two chairs', Euractiv, 27 Ekim 2017

²⁸ Bkz. Sırbistan'da seçimleri Başbakan Vučić kazandı, 3 Nisan 2017, <https://www.evrensel.net/haber/314544/sirbistanda-secimleri-basbakan-vucic-kazandi>; Türkiye'nin bu denklemdeki yeri yine Boşnaklarla ilgilidir. Ancak Rusya-Türkiye ilişkilerindeki son dönem gelişmelerinin de etkisi yadsınmaz. Ancak esasen “kaldığı yerden devam” niteliğinde bir gelişme olduğunu ifade etmek mümkündür.

²⁹ Sırbistan'ın büyüyen ulusal borcu ve gayri safi yurt içi hasılanın arttırılması çabaları, yabancı yatırımcının çeşitlendirilmesini ve sıcak paranın arttırılmasını gerektirmiştir. Bu çerçevede en az 10 milyon Euro yatırım ve 200 kişinin istihdamını sağlayan her yatırımcıya 10 yıllık gelir vergisi muafiyeti, çifte vergilendirmenin önlenmesi, yap-işet-devret modelindeki yatırımlar için beş seneye kadar vergi muafiyeti gibi vergi avantajları sağlanmasına dönük yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bkz, Gözde Kılıç Yaşın, Sırbistan'ın Arap Yatırımcıları, 8 Ekim 2013, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/sirbistan/2013/10/08/7243/sirbistanin-arap-yatirimcileri>

³⁰ Vucic: Serbia safe for investments, recovering from recession, Voice of Serbia, 2 Eylül 2013, <http://voiceofserbia.org/content/vucic-serbia-safe-investments-recovering-recession>

SONUÇ

Türkiye'nin Balkan politikası Avrupa ile ilişkileri bakımından da önemlidir. Barış ve istikrarı korunmuş Balkanlarda etki alanı olan bir Türkiye'nin Avrupa'da da kabul edilir yer olacaktır. Esasen atılan pek çok adım ve politik girişim, AB'nin dış politikasına da katkı sunan sonuçlar doğurmuştur. Bu anlamda uzun vadeli strateji olarak bakılırsa Türkiye'nin Balkan politikası, iki yönde de olumlu sonuç doğurmaktadır. Barış ve istikrara katkı koymak isteyen Türkiye, tüm Balkan ülkeleri ve halklarına eşit bir kucaklayıcılıkta yaklaşmak durumundadır. Bu çerçevede Türkiye Balkanlar'a yönelik politikasını dört ana eksen üzerine oturtmuştur:³¹

- 1- Üst düzeyli siyasi diyalog,
- 2- Herkes için güvenlik,
- 3- Azami ekonomik entegrasyon ve
- 4- Bölgedeki çok etnikli, çok kültürlü, çok dinli toplumsal yapıların muhafazası”.

Dışişleri Bakanlığı belgesinde, bölge ülkeleri arasında “ortak çıkar alanları” yaratılarak mevcut işbirliğinin hızlandırılması ve kapsamlı bir bölgesel entegrasyon sağlanması hedef olarak ortaya konulmuştur.

Türk Dış Politikası, üçlü zirveleri 1994'te de planlamıştır ancak bunun için uygun fırsat 2008'de doğmuştur. “Balkan Açılımı”, Türkiye'nin Batı Balkanlar'da geliştirdiği politikayı ifade etmektedir ve merkezine Sırbistan'ı öncelikli olarak almaktadır. Balkanlardaki istikrarda Sırbistan'ın kilit ülke olduğu ve Sırbistan'la kurulacak dostluk sayesinde bölgesel istikrarda ilerleme sağlanacağı yaklaşımı doğru görünmektedir. Ancak Sırbistan'la dostluk kurmak adına bölge siyasetini Sırbistan kılavuzluğunda oluşturmak zarar vericidir. Burada bir hatadan bahsedilecekse bu, çok erken ve çok büyük konuşmak; yapabileceklerini fazlasıyla abartmak ve bunları erkenden açıklamak gafletinde bulunmaktır. Bunlar, -başarısızlık sonrasında- dostların küsmesine, Türkiye'nin etkinliğinden rahatsızlık duyanların fazlasıyla köpürmesine ve Türkiye'ye karşı sertleşmesine neden olmuştur. Diğer önemli aksaklık ise bölgenin tüm aktörleriyle iletişim kurmak yerine o günün parlayan güçleriyle dostluk kurup, diğerlerini ötekileştirmek, tek tip danışmanlıkla ilerlemek ve yeterli vizyonu sergileyememek olmuştur. Davutoğlu'nun Batı Balkanlardaki siyasetinde temel hedeflerine ulaşamaması, yapabileceğinin gerisinde kalması ve Türkiye imajını olumsuzlaştırması, bir yere kadar telafi edilebilir başarısızlıklardır.³² Nitekim son dönem gelişmeleri ve Sırbistan'la yeniden dizayn

³¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Balkan Ülkeleri ile İlişkiler, http://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa.

³² Davutoğlu döneminin Balkan politikası, “Balkan Açılımı”ndan ibaret değildir. “Komşularla Sıfır Sorun” politikasının en önemli muhatabının Yunanistan olduğunu belirtmek, Yunanistan'ın ekonomik krize girmesi nedeniyle bu politikanın başarısızlığının/aksaklığının ön plana çıkamadığını ifade etmek gerekir. Yunanistan “sıfır sorun” politikasını, “Tüm tavizleri Türkiye verecek” olarak algılayan ülkelerin başını çekmekte, Türkiye'nin tüm – aslında gereksiz- “efendiliği”ni kötüye kullanmaktadır. Davutoğlu'nun dış politikadaki en

edilen toplantı ve zirveler, biraz da hem kaldığı yerden devam hem de eksikliklerin giderilmesi ve hataların telafî edilmesi döneminin yaşandığını düşündürmektedir. Ancak Fransız Le Figaro gazetesine, "Türkiye Balkanlara geri dönüyor" (10 Eylül 2010) manşeti atırılan heyecan/endişe halinden çok geride bulunduğu da açıktır.

Krizlerle boğuşan AB'nin Balkanlar'da zemin kaybettiği bir gerçek ve oluşan boşluğu Rusya ve Türkiye'nin doldurmaya çalışması da olağan bir sonuç. Burada not edilmesi gereken birinci husus Türkiye'nin yeni dönem politikasını kendi hesabına oluşturduğudur. Bu çerçevede Türkiye'nin Sancak ve genel olarak Boşnak dünyasına yaklaşımını da Ankara merkezli belirlemesinin farkını gözlemlemeyi umabiliriz. 2008'da başlayan Balkan Açılımını izleyen süreç bilhassa Boşnakların ya da özelleştirmek gerekirse PanBoşnak grupların bir takım hayal kırıklıklarının da etkisiyle Almanya'yı daha güvenilir görmesine sebep olmuştur. Yeni dönemin fark yaratması açısından gözlemlenmesi gereken de bu küskünler grubudur. Vurgulanması gereken ikinci husus ise kriz yaşayanın AB olduğu, Almanya olmadığıdır. Balkanlar'daki en güçlü etki bugün, saymaya ister Yunanistan'dan ister Hırvatistan'dan ve isterseniz Arnavutluk'tan başlansın Almanya'ya ait ve Almanya da görünmez el marifetiyle kurduğu sistemi terk etmeyecektir. Keza Rusya'nın da aynı şekilde "izinsiz girilmez" bölgelerinin varlığı bir vakıdır. Bütün Balkan ülkelerinin 1990'lardan itibaren yönünün Avrupa-Atlantik yapılaraya dönmüş olmasının Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'nın bölgedeki varlığını desteklediği de dikkate alınmalıdır. Gerek bu sayılan ülkeler gerekse ABD ve Rusya Balkanlarda çoğunlukla çatışan çıkarlarla etkinlik göstermekte ve her biri birbiriyle yarışmaktadır. Balkanların doğası zaten tam olarak budur ve bu bahsi geçen ülkelerin Balkanlardaki etkinliğini koruması da doğrudan bu çatışan niyetlere bağlıdır. Bu açıdan "bölge ülkelerin sorunlarına bölgeden çözüm üretilmesi" çağrısı ve politikası bölgenin tam anlamıyla özgürleşmesinin anahtarı olabilirdi. Öte yandan Balkanlar'da etkili olmak isteyen her bir bölge dışı güç, Türkiye'nin bölgedeki varlığını dikkate almak durumundadır. Çatışmalar arasında denge kurma potansiyeline sahip olan Türkiye'nin bölgedeki etki alanları bölünmüş parçalardan oluşmuşsa da Balkanların bütününe yayılmıştır. Sadakat ise çok güçlü bir kavramdır ve Balkanlardaki işsizlik, yolsuzluk, yoksulluk, göç sorunları çözülemediği müddetçe Türkiye'nin eli bu konuda daha güçlüdür.

büyük başarısızlığının ise Ege'deki Türk adalarının, Davutoğlu döneminde, Yunanistan tarafından işgal edilmesi olduğunu açıkça söylemek gerekir.